

www.turkishstudies.net/turkishstudies

Turkish Studies

eISSN: 1308-2140

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY
Sponsored by IBU

Fantastik Bir Çocuk Romanı: Bendar ya da Kehaneta Sêmenda (Üçlülerin Kehaneti)

A Fantastic Child Novel: Bendar or Kehaneta Semenda (Prophecy of the Trinity)

İlyas Suvağci*

Abstract: While scientific developments are continuing rapidly in our era, people sometimes create imaginary worlds instead of explaining all their experiences just with science. In this context, the fantastic genre emerges in response to solid facts. However, fantastic doesn't completely break the bond with reality. In this study, we have examined Hekim Atay's novel Bendar as a source of fantastic genre for Children's Literature. Bendar which is the one of the first examples of Kurdish children's novels, also is the first fantastic children's novel written in Kurdish's Kurmanji dialect. Therefore, we believe that the work in question is worth to study. In this study, after discussing what is fantastic, we have analyzed the fantastic elements and fantastic places that we found in the work such as prophecy, magic book, metamorphosis, dream, fairies and extraordinary beings. Then, we have discussed the prominent features of the work in terms of Children's Literature. Accordingly, we have concluded that the author used most of the fantastic elements in question by benefiting folklore products. Although this prove that modern fantastic novels benefit from tradition, the idealization of Bendar, the protagonist of the novel, and the abundance of didactic elements in the work have undermined the plot of the work. Bendar's characteristics such as knowing everything, to overcome with the incidents with help of magic or extraordinary beings without struggle is not the proper approach for Children's Literature. In other fantasy children's novels, children become aware of their own reality when they solve problems they cannot solve in the real world and return to the real world. In the work we have examined, it is not seen in Bendar this kind of change because he is equipped with the same extraordinary powers throughout the real and fantastic worlds.

Structured Abstract: The works in which the protagonists are children or the authors describe their childhood period are examined under the title of Children's Literature. The main pillars of this literature are to entertain and educate children. In the past, children were thought of as grown up and they were ignored that they had their own world. Over time, this understanding was abandoned and it was stated that children were different from adults. Concordantly with the changes in question, Children's Literature has emerged. The first works that form this literature are mostly based on children's education. In these works, topics such as how children should behave in society and what use useful and harmful habits are discussed. In this kind of works, children are advised because they are aimed to have superior features. Age and developmental characteristics of children who are the subjects of this literature should be taken into consideration in the studies of Children's Literature.

* Dr. Öğr. Üyesi, Hakkari Üniversitesi, Rektörlük Türk Dili Birimi
Asst. Prof. Dr., Hakkari University, Rectorate, Department of Turkish Language
ORCID 0000-0001-6409-1229

ilyascembeli@gmail.com

Cite as/ Atıf: Suvağci İ. (2020). Fantastik bir çocuk romanı: Bendar Ya da Kehaneta Sêmenda (Üçlülerin Kehaneti), *Turkish Studies*, 15(1), 607-616. <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.39472>

Received/Geliş: 25 October/Ekim 2019

Accepted/Kabul: 25 February/Şubat 2020

Copyright © MDE, Turkey

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 29 February/Şubat 2020

CC BY-NC 4.0

Separate literary genres can be preferred for all ages and it should be remembered that every child has a different world. It should not be forgotten that today's perception of children has changed and today's children are quite different than children one hundred years ago. Therefore, this change seen in children should be taken into consideration in Children's Literature. It should be known that the children will not establish intimacy with the protagonist in a work that knows everything, makes no mistakes and lives quite far from the reality of the time. In these works, it can be mentioned about children who seek the traces of the change brought by information technology on the one hand and try to get rid of the solid realities imposed by this fundamental change. For this; literary genres such as fantasy, science-fiction, utopia and ways of narration can be benefited. Fantastic narratives of adventure and extraordinary elements appeal to the child's limitless imagination. Children sometimes tell the facts with fictitious elements and sometimes they tell their dreams like real and experienced events. When the fantastic narratives are being read, it cannot be decided whether the events described are real or imagined and fantastic genre, emerges in such a moment like that. In this respect, it can be said that there are important similarities between fantastic narratives and child nature. Although fantastic is seen as a shelter for individuals who are overwhelmed by the facts, this does not mean to avoid the facts completely. In contrast, fantastic narratives allow us to have a better understand of the reality. For this reason, the connection to reality never completely disappears in fantastic works. Thanks to the fantastic works, children both have fun and become aware of friendship and sacrifice. Although fantastic children's novels being written for children, they are being read by adults too. This raises doubts about the accuracy of separating literature into groups such as Children's or Adult Literature.

In this study firstly, we explained what fantastic genre is and how fantastic elements were benefited generally in literary works and specifically in children's novels. Then we examined Hekîm Atay's children's novel named Bendar in this context. Bendar, one of the first Kurdish children's novels, is also the first fantastic children's novel written in Kurdish's Kurmanji dialect. Therefore, we believe that this study is important. In this work; we have found that fantastic elements such as fantastic places, divination, magic books, metamorphosis, dream, fairies, other extraordinary beings and events were used. These elements prove the similarity of fantastic to traditional species or it benefits from them. Most of the fantastic works make the reader hopeful and optimistic about life. However, the presentation and idealization of the novel's protagonist Bendar as a chosen or exalted model prevented the reader for curiosity or questioning. This situation prevents the reader from a pleasant reading who being overwhelmed by rigid facts and searching alternative worlds. Sky City, which can be interpreted as an alternative place, is not a real world alternative, but a place where Bendar square accounts with the bad character of the novel, Zendo. When evaluated according to the relationship between dream and reality in fantasy children's novels, it is seen that dream world and fantasy world are intertwined. Bendar comes from the real world (the world where the fortress is held captive) to the fantastic world (the world where the Sky City is told). And then the story is set in this fantastic world. There is also a relationship between Bendar's dreams in the fantasy world and his "real" life in this world. In terms of Children's Literature, children cannot be expected to read a piece of advice with lots of fun. Bendar's abduction from the castle where Zendo was held captive as planned, and then overcoming obstacles with the help of extraordinary elements, can lead to the belief in a child who reads the work that problems can be solved without facing and confronting. The fact that Bendar doubts about all the people around him and doesn't trust anybody while performing the task assigned to him to prevent the prophecy from taking place shows that he cannot establish healthy friendships. It is possible to say that people share the same world with fairies and "cazû"s. The point that their children go to the same schools allow the children to be more tolerant of those who are different from them.

Keywords: Children's Literature, Children's Novel, Fantastic Children's Novel, Kurdish Children's Novel, Bendar

Öz: Yaşadığımız çağda bilimsel gelişmeler hızlı bir şekilde devam ederken insanlar, tüm yaşadıklarını yalnızca bilimle açıklamak yerine kimi zaman hayali dünyalar yaratırlar. İşte, fantastik tür de katı gerçeklere tepki olarak ortaya çıkar. Bununla birlikte fantastik, gerçekle olan bağımlı tamamen koparmaz. Bizler de bu çalışmamızda Hekîm Atay'ın Bendar adlı romanında fantastik türün çocuk edebiyatı için bir kaynak olarak nasıl ele alınabileceğini inceledik. Bendar, Kürtçe'nin Kurmancî lehçesiyle yazılmış fantastik ilk çocuk romanı örneklerindedir. Bu nedenle söz konusu eserin incelenmeye değer olduğu kanaatindeyiz. Çalışmamızda öncelikle edebi tür olarak fantastiği ele aldıktan sonra eserde tespit ettiğimiz; kehanet, sihirli kitap, başkalaşım,

rüya, periler, olağanüstü varlıklar gibi fantastik unsurları ve fantastik mekânları inceledik. Sonrasında çocuk edebiyatı açısından eserde öne çıkan özellikleri ele aldık. Buna göre yazarın, adı geçen fantastik unsurların çoğunu folklor ürünlerinden faydalanarak kullandığını gördük. Bu durum modern fantastik romanların kimi zaman gelenekten yararlandığını kanıtlaya da romanın başkahramanı Bendar'ın idealize edilmesi ve eserdeki didaktik unsurların çokluğu eserin kurgusuna zarar vermiştir. Bendar'ın; her şeyi bilmesi, mücadele etmeden büyü ya da olağanüstü varlıkların yardımıyla yaşadığı olayların üstesinden gelmesi çocuk edebiyatı açısından doğru bir yaklaşım değildir. Fantastik çocuk romanlarında kimi zaman çocukların gerçek dünyada çözemediği sorunları fantastik dünyada çözdükten sonra gerçek dünyaya döndüklerinde çocukların artık kendi gerçeklerinin farkına vardıkları anlatılır. İncelediğimiz eserde ise Bendar, gerçek ve fantastik dünyalarda baştan sona kadar aynı olağanüstü güçlerle donatıldığı için onda bu tarz bir değişim görülmez.

Anahtar Kelimeler: Çocuk edebiyatı, çocuk romanı, fantastik çocuk romanı, Kürtçe çocuk romanı, Bendar.

Giriş

Yunanca bir fiil olan fantastik “görünür kılmak”, “gibi görünmek” ve olağanüstü olayları ifade etmek için “kendini göstermek”, “görünmek” anlamlarına gelen phantaseinden türemiştir. Yine bununla ilişkili olarak *phantasma*; hortlak, hayalet, *phantastike*; anırtırma, temelsiz şeyler hayal edebilme yeteneği anlamlarına gelmektedir (Steinmetz, 2006:8). Bu anlamların ortak özelliği fantastiğin olağanüstüyü esas almasıdır. Fantastik bir anlatı her ne kadar; masal, efsane, destan gibi olağanüstüyü esas alan geleneksel türlerden ve mitolojik öğelerden yararlanırsa da bunlardan farklı olarak gerçekle olan bağı koparmaz. Günlük hayatın gerçeklerinde bir kırılma yaratılması sonucu ortaya çıkan fantastik aslında gerçeğin görüldüğü gibi olamayabileceğini anlatır. “Gerçek” ve “hayal” unsurlarının arasındaki ilişki fantastikte belirsizleşir. Bu nedenle bu tür eserlerde zaman ve mekân unsurları da belli değildir. Okur, fantastik bir anlatıdaki olayların gerçek mi hayal mi olduğu konusunda bir kararsızlık yaşar. Bu kararsızlık anlatı boyunca devam eder. Tzvetan Todorov’a göre fantastikte okuyucu “*öyküdeki kişilerin dünyasını canlı kişilerin yaşadığı bir dünya olarak*” görür ve “*anlatılan olaylarla ilgili olarak doğal bir açıklama ile doğüstü bir açıklama arasında kararsızlık*” yaşar. Söz konusu kararsızlık “*öykü kişisi tarafından da hissedilmelidir.*” Böylece “*okuyucunun görevi bir kişiye verilmiş olur, aynı zamanda da “kararsızlık” metin boyutunda ortaya konduğu içindir ki yapının izleklerinden biri haline gelir; saf bir okumada gerçek okuyucu öykü kişisiyle özdeşleşir*” (Todorov, 2017:40).

Bir tür olarak fantastik uzun yıllar boyunca edebiyat eleştirisinden dışlanmış, yüksek edebiyattan sayılmamış, ciddiye alınmamış, mantıksız olmakla suçlanmış, bu türde yazılan eserlerin de yalnızca çocuklara hitap edeceği iddia edilmiştir (Ayar, 2018:12). Pozitivizmin katı nesnelciliği nedeniyle insanlar her durumun akıl ile açıklanmasından usanmış düşsel, gizemli olana, olağanüstüye; hülasa fantastiğe yönelmişlerdir. Bu durum gerçeklerden kaçma, ikincil ve ütöfik dünyalar yaratma şeklinde yorumlanırken öte yandan bunun tam aksine aslında gerçekleri dönüştürerek onlarla yüzleşmek olarak da görülmüştür. Okurun fantastik anlatıdaki rolü de bu yüzden pasif bir konumdan uzaktır. Okur, anlatı dünyasında anlatılanlara dahil olmak, anlatılanların gerçek olup olmadığını anlamak için sorgulamalar yapar. Fantastik eserlerde; yok olma/kaybolma, dönüşüm/başkalaşım, ikizleşme/çift olma, iyi-kötü karşıtlığı gibi temalar vardır (Ayar, 42). Bu temalar sayesinde okurun merakı sürekli canlı tutulurken bilinenden ve olağandan farklı şekillerde yok olan, başkalaşan, başka bir ikizi tarafından anlatılan kahramanların kötüler karşısındaki mücadelesi anlatılır. Nuran Özlük, fantastik edebiyatın aslında iki yoldan üretildiğini belirtir: “*Birincisi fantastiğin yaşanan dünyada, bilinen gerçekliğin içine bilinmeyenin girmesiyle meydana gelmesi; ikincisi bilinen insan, mekân, zaman modeli evrenden farklı evrenlerin anlatılması*” (Aktaran Uğur, 2010: 138). Her iki şekilde de bilinmeyenin, farklı, gizemli olanın anlatılmasında sihir ve büyüye başvurulur.

Fantastik anlatılarda yer alan çocuk eserlerine bakıldığında öncelikle fantastiğin, çocuğun zengin hayal gücünü ifade etmeye uygun bir tür olduğunu söylemek gerekir. Çocuğun çoğu zaman

gerçek ile hayali karıştırması, gerçekleri ifade ederken hayal ürünü unsurlara yer vermesi ya da hayali olandan bahsederken onları gerçekmişçesine anlatması ve fantastikte düş ile gerçek arasındaki sınırlarının belirsizliği birbirine benzer. Selahattin Dilidüzgün, fantastik çocuk kitaplarında düş-gerçek ilişkisine dair R. Tabbert'in Maria Nikolajeva'dan aldığı bir sınıflandırmayı aktarır. Buna göre bu kitaplardaki düş dünyası ile gerçekçi dünya arasında; çizgisel (lineer), çevrimsel (sirküler), sarmal (schleifenförmig) olmak üzere üç tür ilişki vardır. Çizgisel İlişkide olaylar fantastik dünyada başlar, devam eder ve yine burada biter. Çevrimsel İlişkide gerçek dünyadaki kahramanın fantastik dünyaya gittiği sonra tekrar gerçek dünyaya döndüğünden bahsedilir. Bize göre bu kategorideki gidiş gelişler yalnızca fantastik çocuk eserleri için değil yetişkinler için yazılan fantastik eserlerde de görülür. Eserin kahramanı olan çocuk, gerçek dünyada yapamadığı şeyleri fantastik dünyada yapabilir. Bu nedenle tekrar gerçek dünyaya döndüğünde eskiden yapamadığı birçok durumun üstesinden gelir. Sarmal İlişkide ise gerçek ve düş dünyaları arasında birden fazla gidiş ve gelişin olduğu görülür (Tabbert'ten Aktaran Dilidüzgün, 2011: 608-611).

1. Romanın Olay Örgüsü

İnsanların perî ile cazû adındaki diğer varlıklarla birlikte mutlu bir şekilde yaşadığı bir ülkede Zendo adında kötü biri değişik büyülerle kendisine itaat etmeyenlere savaş açar. Önce perî ve cazûları sonra da insanları yener. Bu esnada ülkede yaşayan “Kehaneta Sêmenda” (Üçlülerin Kehaneti) adında bir kehanette bulunurlar. Buna göre 21 Mart günü doğan; yeşil, sarı ve kırmızı renkleri temsil eden üç çocuk (insan, perî ve cazû çocukları) yıllar sonra Zendo'nun hükümrancılığının bitmesine ve onun ölümüne sebep olacaklardır. Zendo, bu çocukları aynı anda “Daradem” adındaki kutsal bir ağacın içerisinde bir araya getirip öldürebilirse bu kehanet gerçekleşmeyecektir. Bu nedenle Zendo, 21 Mart'ta doğan tüm erkek çocukları ailelerinden zorla alıp onları çok uzak bir kaleye kapatır. Duvarları çok yüksek olan kalenin etrafı askerler tarafından sürekli korunur, çocuklar buradan dışarı çıkamazlar. Bu çocuklar ailelerinden habersiz bir şekilde büyütülür ve Zendo'nun görevlendirdiği bir öğretmen tarafından eğitilir. Çocukların aldıkları eğitim, onlara okutulan tüm kitaplar ve kitapların içerisinde anlatılan şifreli olaylar aslında Zendo'nun yıllar sonra Daradem'de kurguladığı planla alakadardır. Öğretmenleri kaleye kapatılan onlarca çocuktan hangisinin kehanette anlatılan çocuk olduğunu öğrenmek için çocuklara gizli yeteneklerini ortaya çıkaracak oyunlar oynatır. Satranç ve fiziksel güç gerektiren tüm oyunlarda Bendar adındaki çocuk başarılı olur. Böylece kehanette anlatılan çocuğun Bendar olduğu anlaşılır. Bu nedenle Zendo bir plan yapar ve Bendar'ın hiçbir şey anlamaması için onu, kendisinin yaptırdığı ve esir aldığı kaleden kaçırmayı tasarlar. Plana göre bir gün Bendar odasında iken bir patlama sesi duyulur, odanın duvarı yıkılır. Ortaya çıkan bir adam Bendar'a onun dostu olduğunu, onu kurtarmaya geldiğini söyler. Bendar'ı bir şahinin sırtına bindirip oradan çıkarır. Şahin, Bendar'ı bir ormana getirir ama onlarca asker onu takip eder. Bendar, ağaç perilerinin yardımıyla onlardan kurtulur. Oradan ayrıldığında ise periler ona bir atkı verir. Bendar çok uzun bir süre yürür ve büyük bir göle ulaşır. Buradaki kayıkçıya, parasının olmadığını söyler ama kayıkçı onu çok sevdiğini söyler ve ücret almadan onu karşıya geçirir. Bendar, “Bajarê Asîmana” (Gök Kent) denilen ve çok büyük bir ağacın içerisinde kurulan bir şehre gelir. Burada Xasmêr adındaki bir çocukla arkadaş olur. Xasmêr, Bendar'a özel bir okul için sınav yapılacağını, dereceye giren öğrencilerin tüm masraflarının da okul yönetimi tarafından karşılanacağını söyler. Bendar da sınava girer. Beklenmedik bir şekilde sınavdaki tüm sorular Bendar'ın kalede iken yıllarca okuduğu kitaplarda anlatılanların aynısıdır; bu yüzden Bendar okula birincilikle girer ve birincilikle mezun olur. Bir üst eğitim dönemine geçmek için girilecek sınav Daradem'de yapılacaktır. Bu sınavda insanların, perilerin ve cazûların en başarılı çocukları seçilecektir. Sınavda çocuklar birer birer elenirken geriye Bendar ile birlikte cazûlardan Loran ve perilerden Pepûle adlı çocuklar kalır. Çocuklar Bendar sayesinde Zendo'nun sınav için hazırladığı tuzakları ve büyülerini boşa çıkarır. Sınavın sonunda Bendar'ın yeşili, Pepûle'nin sarı ve Loran'ın da kırmızı rengi temsil ettiği ortaya çıkar. Daradem adlı kutsal ağaç içerisinde Zendo çocukları

öldüremez; bu yüzden her ne kadar hikâyenin sonunda anlatılmasa da kehanete göre Zendo'nun öleceği ve hükümranlığının biteceği ima edilir.

2. Eserdeki Fantastik Unsurlar

Eserde fantastik türün başlıca temalarından olan; kehanet, başkalaşım, sihir ve büyü, sihirli kitap, rüya, olağanüstü olaylar ve yaratıklar, periler ve fantastik mekânlara yer verilir.

2.1. Kehanet

Eserin olay örgüsünde de anlatıldığı gibi kâhinler “Kehaneta Sêmenda” (Üçlülerin Kehaneti) adı verilen bir kehanette bulunurlar. Eserin dayandığı temel nokta olan bu kehanet, romanın başkahramanı olan Bendar tarafından bertaraf edilir. Anne-Kathrin Höfel (2009) “şeytan” ve “büyü” öğelerinin fantastik edebiyattaki en eski iki unsur olduğunu belirtir. Höfel, büyüyü geleneksel ve modern büyü olarak ikiye ayırır. Geleneksel büyüye örnek olarak; sihirli değnek, kazan, sihirli silahlar, kristal toplar, uçan süpürgeler, havalanan nesnelere, kehanetler vb. unsurları sayar. Höfel, geleneksel büyüyü kara büyü ve beyaz büyü olmak üzere iki alt başlıkta inceler. Buna göre kara büyü; güçlerini arttırmak ve kendilerini savunmak için yalnızca kötüler ve zalimler tarafından kullanılır. Buna karşılık beyaz büyü, kötülüğü uzak tutmak için iyiler tarafından kullanılır (Höfel, 2009:80-81). Höfel'in bu düşüncelerinden hareketle incelediğimiz eserde yer alan kehanet, tür olarak geleneksel bir büyü çeşididir. Eserde kötülüğü temsil eden Zendo, kendi gücünü arttırmak için kendisine rakip olarak gördüğü herkesi bertaraf etmişse de Bendar onu durdurmuştur. Bu yönüyle Zendo'nun kara büyüyü kullandığını, onun dışındakilerin ise (Sihirli Kitap, Periler) beyaz büyüyü kullandığını ya da bu türe dâhil olduklarını söyleyebiliriz.

2.2. Sihirli Kitap

Bir gün Bendar odasında beyaz ciltli, tüm sayfaları boş olan bir kitap görür. Uzun yıllar boyunca hiç kimseye görünmeyen ve kimse ile konuşmayan bu kitap Bendar'la konuşur. “Rewşen” ya da “Rewşenên Spî” adı verilen bu kitaplar dünya ilk kurulduğunda herkese kendilerini gösterirlermiş. O zamanlar bu kitaplarda yalnızca iyilik ve aydınlık üzerine bilgiler yer almış. Sonra sayıları gittikçe artan “açgözlü canlılar” bu sihirli kitapları “karartmışlar”; bu yüzden onlar artık kimseye görünmemeye başlamışlardır. Bir zamanlar herhangi biri bu kitaplara arkadaş olduğunda kitaplar kendilerine dair her şeyi anlatırlarmış; fakat bir gün bir cazû, arkadaşı olan bir kitabın bilgilerini değiştirir. Bu nedenle kitaptaki iyi bilgiler gider ve kitap, yalnızca kötülüğe dair bilgileri arkadaşı ile paylaşmaya başlar. Daha önce “Pirtûka Spi” (Ak Kitap) iken artık “Pirtûka Reş” (Kara Kitap) haline gelir ve arkadaşları (diğer kitaplar) tarafından dışlanır. Kara Kitapların artık yalnızca diğer canlılara hizmetkâr olabileceği, kendisi gibi kitaplar arasında bir yerinin kalmadığı ifade edilir (s.171). Bendar, onlarca insan arasında neden sihirli kitabın yalnızca kendisiyle konuştuğunu ve ona göründüğünü sorgular, bir kitabın konuşuyor olmasına çok şaşırır. Kitap, Bendar'ın kitapları çok sevdiğini ve kendisine zarar veremeyeceğini düşündüğü için ona görünüp onunla konuştuğunu söyler. Bendar, Kara Kitapların kendilerine ihanet edenlerin elinde, insanları yalnızca kötülüğe ve yanlışa sevk ettiklerini öğrenince dünyada yaşanan kötülüklerin çoğunun onlar yüzünden ortaya çıktığını düşünmeye başlar. Öte yandan, Ak Kitap kötüler ve kötülükle mücadelede Bendar'a yalnız olmadığını, kendisinin de onunla aynı safta olduğunu söyler. “Kötüye karşı iyi” teması fantastiğin ilk akla gelen karakteristik özelliğidir. Kötü, çoğunlukla kötücül ve zalim biri olarak anlatılır (Fitzgerald, 2008:5). Bundan hareketle fantastik anlatılarda sıklıkla görülen iyi-kötü çatışmasının bu eserde de başlıca tema olarak yer aldığı söylenebilir. İnsanlar ile diğer canlılar arasındaki bu iyi-kötü mücadelesi “ak” ve “kara” olan kitaplar arasında da yaşanır. Bu yönüyle Ak Kitap'ın varlığı iyi-kötü mücadelesinin daha iyi anlaşılması ve iyinin bu mücadeleden galip çıkacağını göstermesi açısından önemlidir.

2.3. Başkalaşım

Bendar, Rênas ve diğer arkadaşları takım olarak katıldıkları tüm oyunlarda başarılı olurlar. Koçer adındaki arkadaşları ise yenilgiyi kabullenmez, onlarla didişir. Yine böyle bir tartışmada Rênas kendisine saldırmak isteyen Koçer'e çok sinirlenir ve bir anda onu bir tavuğa dönüştürür. O güne kadar böyle bir yeteneği olduğunu bilmeyen Rênas'ın kendisi de bu duruma çok şaşırır. Bunu istemeden yaptığını söyler ve tavuğa dönüşen arkadaşları için ağlar. Öğrenciler, öğretmenlerine durumu anlatınca öğretmen de anlatılanlara inanmaz, bu tür olayların ancak kitaplarda olduğunu söyler (s.28). Söz konusu başkalaşım modern fantastik anlatılarda görülenin aksine geleneksel türlerde birinin cezalandırılması için yapılan bir eylemdir. Hem modern fantastik anlatılarda hem de geleneksel türlerde görülen başkalaşımındaki ortak özellik mucizedir. Fantastik eserlerde başkalaşım çoğunlukla kahramanın kendisinde görülürken Bendar'da ise birinin başka birini dönüştürmesi şeklindedir. Bu nedenle incelediğimiz eserde modern öğeler kadar geleneksel öğelerin kullanıldığını söyleyebiliriz. Çocuk edebiyatı açısından söz konusu dönüşüm olayına bakıldığında ise çocuğun hayal gücünü zenginleştiren bir unsur olmaktan çok geleneksel ödül ceza yöntemini çağırır.

2.4. Rüya

Bendar uykuya her daldığında başka bir dünyada uyanır ve rüyasında Xemer (Diğer adıyla Korê Nekor) adındaki adamla konuşur. Bendar, ona; karşılaştığı sorunlar ve cevap bulamadığı konular, yaşadığı çelişkiler ve neden sürekli kendisinin sınıandığı ile ilgili sorular sorar. Xemer de Bendar'a sürekli devam edegelen iyi kötü mücadelesinden bahseder ve kendilerinin de tıpkı Ak Kitap gibi kötülüğe karşı iyiliği savduklarını söyler. Yaşadığı olağanüstü olaylara anlamaya çalışan Bendar, bir tek Xemer'e inanır. Xemer ise yalnızca onun rüyalarında gördüğü biridir. Bendar, öğretmeni Giyabend ile Xemer'in arkadaş olduklarını öğrenince çok şaşırır. Bunlardan hareketle Bendar'ın rüyasında gördüğü dünya ile gerçek dünya arasında bir bağlantının olduğu söylenebilir. Bu durum da "Rüya ve Düş" fantastik türünde olduğu gibi gerçeğin, düşün ve rüyanın birbirinin içinde eritildiğini göstermektedir (Toyman, 2006:75).

2.5. Periler, Olağanüstü Varlıklar ve Olaylar

Bendar'ı kaleden kurtarmaya gelen adam onu bir şahinin sırtına bindirir. Kuş, onu sırtına alıp kaleden dışarı çıkarır. Yıllarca esir tutulduğu kaleden çıkarılan Bendar bir taraftan hayatı boyunca görmediği dışarıdaki dünyayı seyreder diğer taraftan nasıl olur da insanların bir kuşun sırtında yolculuk yapabildiğini anlamaya çalışır. Yaşadığı bu olaydan dolayı çok tedirgin olan ve şaşırın Bendar bu tecrübesini rüyada gökyüzünde uçmaya benzetir (s.55).

Bendar'ın "Dibistana Sê Gelan" (Üç Halkın Okulu) adlı okula girmek için arkadaşlarıyla birlikte girdikleri sınavda olağanüstü olaylar yaşanır. Çocuklar kalkanlarıyla "Işık Kelebekleri" den korunmaya çalışsalar da bu kelebekler; demir, naylon, elbise olmak üzere her şeyi delip geçerler. Kelebeklerin bu saldırısını, Baweşan adlı kız öğrenci sihirli asasıyla durdurabilir (s.216). Bir sonraki aşamada buldukları yerden çıkmak için çocukların bir ipucu bulmaları gerekmektedir. Çok susayan Azdar adlı öğrenci orada bulunan sudan içince aniden ortadan kaybolur. Arkadaşları suyun, onları sınavın bir sonraki aşamasına götürmeye yaradığını anlar; böylece hepsi aynı sudan içip oradan çıkmayı başarır (s.218). Bir sonraki aşamada da ellerindeki kılıçlarla kendilerine saldıran kişilerle baş etmeye çalışan çocuklar her ne kadar onları alt etseler de rakiplerinin sayısı daha çok artar (s.219). Bu engeli de bir şekilde aşan çocuklar bu defa karşılaştıkları bir sis ile mücadele etmek zorundadırlar. Sis ile birlikte etrafa yayılan kokuyu soluyan tüm çocukların uykusu gelir ve hepsi birer birer uykuya dalar, geriye bir tek Bendar kalır (s.220).

Bendar ve arkadaşlarının grup olarak girdikleri sınavlar, kavga ve şiddet içeren oyunlarla doludur. Bu durum incelediğimiz eseri "Kılıç ve Büyü" (Sword and Socery) adlı fantastik türüne yaklaştırır. Kılıç ve Büyü fantastik türünde "zırh giyinmiş, kaslı vücuda sahip savaşçıların mücadeleleri, iyinin ve kötünün yanındaki büyücüler ve ejderha gibi fantastik yaratıklar sürekli

olarak sahnededir” (Jefrey A. Tucker’dan Aktaran Uğur, 146). Bu tür eserlerde anlatılan olayların ikincil bir dünyada yaşanmasına benzer şekilde incelediğimiz eserde anlatılan sınav gizemlerle dolu, gerçek dünyanın içinde ama ondan oldukça farklı “Daradem” adlı yerde yapılır.

Eserde insanlar dışında periler ve cazû adı verilen olağanüstü varlıkların da yaşadığı anlatılır. Bendar, kaleden kaçtığında ve askerler tarafından takip edildiğinde periler onu saklar; böylece Bendar kurtulur. Sonrasında periler Bendar’a kendilerinden bahsederler. Buna göre her bir peri doğduğunda bir ağaç dikilir. Doğduklarında kaderleri bir ağaç ile birleşen bu periler tüm hayatları boyunca kendilerine ait olan ağacı korumakla yükümlüdür. Ağacın kesilmesi halinde ağacın sahibi olan peri de yaralanır ve bir gün içinde yaralanan peri adına bir ağaç dikilmezse peri de ölür. Yine peri, kendi ağacını herhangi bir nedenden dolayı bırakırsa söz konusu ağaç da bir saat içinde ölür. Bu nedenle periler ile ağaçların hayatları birbirine bağlıdır. Ak Kitap’ta olduğu gibi eskiden insanlar perileri görünce insanlar ağaçları kesmeye başladıkları için periler artık kendilerini onlara göstermemeye başlarlar. Bendar, askerlerden kaçarken ormandaki ağaçların yanından geçtiğinde bu ağaçlar mucizevi bir şekilde yeşermeye ve yaprak açmaya başlar. Bu nedenle periler Bendar’ın diğer insanlardan farklı biri olduğunu anlayıp kendilerini ona gösterir (s.69-74).

2.6. Fantastik Mekânlar

Kaleden kaçan Bendar, “Bajarê Asîmana” (Gök Kent) adı verilen bir şehre gelir. Bir dağ kadar büyük ve başı göğe kadar yükselen bir ağacın üzerine kurulan bu şehirde de olağanüstü olaylar yaşanır. Bendar buraya ilk geldiğinde beş çocuğun bir yaprağın üzerinde yolculuk yaptığını görür. Şehirdeki tüm evler ağaçtan yapılmıştır. Taş ya da demirden yapılmış hiçbir nesne burada bulunmaz. Her şeyin doğal olduğu bu şehirde doğanın kanunları geçerlidir ve doğal bir hayat sürdüren insanlar da bu kanunlarla yönetilir (s.81-83). Çocukların çalıştırılmasının yasak olduğu bu şehirdeki insanlar güven içinde ve mutlu bir şekilde hayatlarını sürdürürler. Gök Kent ile ilgili anlatılanlar olağanüstüdür, imkânsızdır. Bendar, Gök Kent’i gördükten sonra burada yaşayan yaşlılar ve kimsesizler için benzer bir şekilde ağaç-ev yapmak ister. Bunun için de perilerin ona verdiği üç tohumdan birini toprağa gömer. Aradan çok zaman geçmeden tohum yeşerir ve içinde elli kişinin yaşayabileceği büyüklükte bir ağaç-ev haline gelir (s.99).

3. Çocuk edebiyatı Açısından Eserin İncelenmesi

Çocuk edebiyatı açısından incelendiğinde eserde; düşünmenin ve bilginin önemi, doğa ve hayvan sevgisi, güven, aile, farklı olana saygı, kitap ya da okuma sevgisi, adalet, iyilik, sağlık, fedakârlık, mutluluk, dostluk ya da arkadaşlık, yetişkin ve çocuk çatışması gibi konuların ele alındığı görülür.

Bendar ve Rênas, doğdukları andan itibaren diğer çocuklarla birlikte zorla tutuldukları kaleden kaçmak için plan yaparlar. Tehlikeli ve yasak olmasına rağmen gizlice kalenin etrafında yükselen kulelerden birine çıkmayı başarırlar. İlk defa kalenin dışını gören çocuklar dışarıda bambaşka bir hayatın olduğunu, dünyanın yalnızca yaşadıkları kaleden ibaret olmadığını fark ederler. Rênas yaşadıkları tecrübenin farkındadır ve bu yaşadıkları olayın onları, diğer arkadaşlarından daha farklı bir konuma getireceğini söyler. Bu durum “*Bugün her ikisi de özgürlüğün düşünmek anlamına geldiğini anladı... Zindanda bile olsa düşünmek insanı özgürleştirir*”¹ şeklinde ifade edilir (s.212).

Eserde fantastik bir anlatıda olması fazla öğüt içerikli diyaloglara rastlanır. Xemer, Mamoste Giyabend, Ak Kitap gibi kişi ve nesnelere Bendar’a sürekli değişik konularda öğüt verdikleri görülür.

Xemer, Bendar’a “üç yapraklı çay” denilen bir çay ikram eder. Bendar çayı yavaş bir şekilde içer. Xemer, bunun diğer çaylardan farklı bir şekilde demlenmesi gerektiğini, çayı içmek için de acele edilmemesi gerektiğini belirtir. Bundan hareketle sözü her şeyin bilinemeyeceğine getirir:

¹ Kürtçeden Türkçeye yapılan çeviriler makalenin yazarına aittir.

“Eğer bir defada fincanı bitirseydin bunun tadını alamayacak ve bundan bir şey anlamayacaktın. Bir anda her şeyi öğrenmen mümkün değil. Önce tatman gerekir. Bunu öğrendikten sonra artık çok daha fazla içebilirsin” (s.60).

Bir defasında Xemer ile Bendar konuşurken oradan bir tavşan geçer. Bunun üzerine Xemer, Bendar’a “Bir gün en iyi dostlarının hayvanlar olacağını öğreneceksin” (s.137) der. Bendar ise ona “Ben de hayvanları çok severim” (s.137) der.

Bendar, Xemer’e kimseye güvenmediğini söyleyince Xemer, birine güvenmek için karşısındaki kişiyi çok iyi tanımak ve onunla birlikte çok zaman geçirmek gerektiğini ifade eder. Bu konuda kendisini suçlamaması gerektiğini, birine güvendiğinde aralarında duran ve kendisini koruyan kalkanı indirip savunmasız kaldığını ifade eder (s.138).

Annesiz ve babasız büyüyen Bendar, sevgiye muhtaç olduğunu söyler. Xemer ise asıl önemli olanın temiz kalpli olmak gerektiğini ifade eder. Annesiz ve babasız büyüyen bazı insanların, temiz kalpliliği sayesinde daha duyarlı olduğunu Bendar’ın da bu insanlardan biri olduğunu belirtir (s.139).

Bendar’ın öğretmeni Mamoste Giyabend de Xemer’in yaptığı gibi Bendar’a değişik konularda açıklamalar yapar, öğütler verir. Bir gün öğretmenin derin düşüncelere daldığını gören Bendar ona ne düşündüğünü sorunca “Bazı bilim adamlarının, gerçek hayatın ayrıntılarda gizli olduğunu” (s.149) dair bir yanıt alır. Bendar ise hocasına neden bilhassa ayrıntıların öneminden bahsettiğini sorar. Aralarında şöyle bir diyalog geçer:

“- Sen henüz kör olmadığın için her şeyin ayrıntısını öğrenmeyi seversin.

Bendar: Kör mü? Nasıl henüz kör olmadım, anlayamadım?

-Bizler doğduğumuzda masum ve harikayız. Evet, o zaman hiçbir şey bilmiyor olsak da istersek öğrenebiliriz; fakat bu şekilde devam eder mi? Hayır, bu mümkün değil; çünkü büyüdükçe bizler körleşiriz. Etrafımızı göremez bir hâle geliriz. Çocukluğumuz, yanlışları –örneğin evrene dair yanlış bilgileri- öğrenmekle geçer. Gençliğimizi de bu yanlışlarla mücadele etmekle geçiririz.” (s.149)

Bir gün Giyabend Öğretmen ile Bendar iyilik ve kötülük üzerine konuşurken Giyabend siyah renkli bir kalemle beyaz bir tahtayı tamamen siyaha boyar. Sonra da parmağıyla tahtayı çok az silince küçük beyaz bir nokta ortaya çıkar. Sonrasında ise şöyle der:

“Siyah ve büyük bir dünyada küçük ve beyaz bir çizgi...Bizim bu dünyadaki amacımız bu beyaz çizgiyi bulmak. İyilerin sayısı arttıkça bu beyaz çizgi de buna bağlı olarak artacak ya da bunun aksine azalıp küçülecek...Dünya en kötü zamanlarında olduğunda bile bu beyaz çizgi hep varlığını korumuştur.” (s.151)

Bendar’ın diğer öğretmeni Olan Mamoste Zal, insanlarla birlikte yaşayan periler ve cazûlara dair aşağılayıcı sözler söyler. Toprak altında ve kirli yerlerde yaşayan, kötü kokan cazûlara güvenilmemesi gerektiğini söyler. Perilerin ise kibirli ve oldukça bencil olduklarını, bu dünyada hiçbir işe yaramadıklarını, hem perilerin hem de cazûların kanlarının kirli olduğunu anlatır. Öğretmenin bu sözlerini Bendar doğru bulmaz. Kendileriyle aynı evreni paylaşan bu varlıklarla insanların birlikteliklerinin sağlanması gerekirken öğretmenin aralarında kalın duvarlar ördüğünü söyler (s.140-141). Zal’ın aksine Mamoste Giyabend ise insanlar, periler ve cazûların çocuklarının bir arada eğitim görmelerini bir zenginlik olarak yorumlar. Ne olursa olsun çocukların bir arada yaşamayı ve kavga etmemeyi öğrenmeleri gerektiğini ifade eder (s.181).

Xemer, Giyabend gibi Ak Kitap da Bendar ile konuşurken ona değişik konularda açıklamalar yapar. Bir gün Giyabend, Bendar’a bir anısını anlatırken biraz duraklar ve konuşmasına devam edemez. Bunun üzerine Ak Kitap Bendar’a şöyle der:

“Görüyor musun? Güçlü anılar insanlara hem güç verir hem de onları zayıflatır. Anılarını hatırladığında kimi zaman kendini güçsüz ve savunmasız hissedersin; fakat bu ağır duygulardan sonra omuzlarına bir kuvvet gelir. Yani aynı anda güç de kazanırsın” (s.180)

Ak Kitap, insanların kendilerine zarar vermeleri nedeniyle onlara görünmediklerini söyler. Buna karşılık Bendar kitapları ve okumayı çok sevdiği için Ak Kitap onunla konuşur ve kendi sırlarını Bendar’a açar. Ak Kitap çocukların, yetişkinlerin aksine masum olduklarını söyler. Ak Kitap; adaletli, iyiliksever ve fedakâr olması, sağlığını her zaman koruması, mutlu olması ve dostluğun, arkadaşlığın değerini bilmesi için Bendar’a birkaç yetenek bağışlar. Bunlar; ustalıklı kılıç kullanabilme, heveslerini yok etme, insanlarla arkadaş olma ve onları sevme yeteneğidir (s.175). Bendar, Ak Kitap’a neden kendisinden hiç korkmadığını ve de ona zarar vermeyeceğini düşündüğünü sorar. Ak Kitap, Bendar’a bir çocuğun yetişkin gibi bencil olmadığını; bu yüzden ondan böyle bir şey beklemediğini söyler. Bendar’ın kitapları çok seven biri olması da çocuklara kitap ve okuma sevgisi verilmesi için iyi bir örnek olarak yorumlanabilir.

Bendar kaleden kaçtığı anda peşine askerler takılır; ama periler onu kurtarır. Burada Bendar hayatında ilk defa gördüğü perilerle muhabbet eder. Hayatları ağaçların yaşamasına bağlı olan periler Bendar’a ağaçların neden önemli olduğunu anlatır:

“Hayat ve yeşil aynı şeylerdir. Bizler ağaçlarla birlikte evrene yaşam veririz. Ağaçlar olmasaydı hayat da olmazdı.” (s.73)

Perilerle olan bu konuşmadan sonra Bendar, hayatı boyunca ağaçları koruyacağına ve onlara zarar verenleri engelleyeceğine dair söz verir.

Bendar on üç yaşında olduğu hâlde yetişkin insanlara; iyilik yapma, güçlü ve çalışkan olma gibi konularda öğütler verir. Gök Kent’te yaşayan yaşlılara yardım eden Bendar onlara, kendi çocukluklarını hatırlayabilirlerse her zaman gibi güçlü olacaklarını söyler. “Bir arkadaşı” kendisine, çocukluğun güçsüzlük anlamına gelmediğini söyler (s.100). Bendar, sınavı kazandığı için yaşlılardan ayrılmak zorundadır. Onlarla vedalaşmaya gelen Bendar’a yaşlılar, kendisini kimin yetiştirdiğini sorar. Ona, *“Küçük olduğun hâlde hayatta bu kadar başarılısın, büyüdüğünde bu kahrolası dünyaya barışı getireceksin”* (s. 108) der. Ailesini hiç hatırlamayan Bendar kendisini kimin yetiştirdiğini bilmediğini söyler. “Bir arkadaşı” kendisine iyi ile kötünün sürekli savaştığını, kendisinin de bu savaşta iyiliğin tarafında olduğunu ve iyilik tarafından yetiştirildiğini söyler (s.106). Yaşlılar tarafından övüldüğü için utanan Bendar *“Ben ne yaptım ki? Ben, insanların umudu da önemli bir eşyaları gibi yanlarında taşımalarını isterim”* der (s.108).

4. Sonuç

Çocuk edebiyatı ve fantastik ilişkisi dikkate alındığında; fantastik, bilim-kurgu, macera gibi türlerde yazılan eserlerde, anlatıyı yalnızca öğütlere boğmamak ve okurları sıkıkmamak önemlidir. Bu nedenle bu tür eserlerde durduk yere herhangi bir konudan hareketle öğüt vermekten ziyade çocuğa bir şeyler sezdirilerek öğüt verilir. Bendar’da ise fantastik bir çocuk romanında dikkat edilmesi gereken “sezdirerek” bir şeyler anlatma yöntemine pek de uyulmadığı görülür. İncelediğimiz eserde tespit edilen; fantastik mekânlar, kehanet, sihirli kitaplar, başkalaşım, rüya, periler gibi fantastik unsurlar, diğer olağanüstü varlıklar ve olaylar gibi öğeler, fantastiğin geleneksel anlatılarla olan benzerliğini ya da onlardan faydalandığını kanıtlar niteliktedir. Bendar’ın, esir tutulduğu kaleden kaçıp Gök Kent’e gelmesi ve sonrasında Daradem’de yaşadıklarına dair her şey aslında Zendo tarafından planlandığı için Bendar’ın zorluklar karşısında yaşadığı sorunları çözmesi de çoğunlukla olağanüstü bir güç (ağaç perileri, sihirli kitap) ya da diğer roman karakterlerinin (Xemer ya da Giyabend’in) yardımları sayesinde gerçekleşmiştir. Buna rağmen Bendar’ın on üç yaşından daha büyük bir yetişkin gibi olaylara yaklaşması, kimi zaman büyüklere öğüt vermesi gibi durumlar da onun idealize edilmiş bir karakter olduğunu göstermektedir. Fantastiğin gerçekle olan ilişkisini hiç yitirmediği hatırlanacak olursa bu tarz idealist karakterlerin daha çok masallarda görüldüğünü

söyleyebiliriz. Fantastik eserler kimi zaman okurun, hayata dair umudunu yitirmemesini ve iyimser olmasını sağlar. Bununla birlikte romanın başkahramanı olan Bendar'ın seçilmiş ya da yüceltilmiş bir model olarak sunulması ve idealize edilmesi eserin, okurda merak uyandırmasını ya da sorgulamalar yapmasını engellemiştir. Bu durum, katı gerçeklerden kaçıp fantastik bir eserde alternatif dünyalar arayan okur için eserin, ilgi çekici olmasını engellemiştir. Alternatif bir mekân olarak yorumlanabilecek Gök Kent ise aslında gerçek dünyanın alternatifi olmaktan ziyade Bendar'ın Zendo ile hesaplaştığı bir mekândır. Bu nedenle eserde fantastik çocuk romanlarında olduğu gibi düş ile gerçeğin ya da düş dünyası ile fantastik dünyanın iç içe geçtiği görülür. Bendar, gerçek dünyadan (esir tutulduğu kalenin anlatıldığı dünya) fantastik dünyaya (gök kentin anlatıldığı dünya) gelir. Sonrasında anlatılanlarda bu fantastik dünyada geçer. Yine, Bendar'ın fantastik dünyada iken gördüğü rüyalar ile gerçek dünyadaki hayatı arasında bir ilişki vardır.

Çocuk edebiyatı açısından da düşünüldüğünde çocukların bol öğüt içerikli bir eseri eğlenerek okuması beklenemez. Bendar'ın, Zendo'nun planladığı gibi esir tutulduğu kaleden kaçırılması, sonrasında karşılaştığı engelleri olağanüstü varlıkların yardımlarıyla aşması bir çocukta, karşılaştığı sorunlarla mücadele etmeden ve onlarla yüzleşmeden çözülebileceği inancını doğurabilir. Bendar'ın, kehanetin gerçekleşmesini engellemesi için ona verilen “görevi” yerine getirirken etrafındaki tüm insanlar hakkında kuşkuya düşmesi ve kimseye güvenmemesi onun, sağlıklı arkadaşlıklar ya da dostluklar kuramadığını göstermektedir. Eserde insanların, periler ve cazûlarla aynı dünyayı paylaşması ve onların çocuklarının da aynı okullarda bir arada okumaları gerektiğine dair anlatılanlar çocukların, kendilerinden farklı olanlara karşı daha toleranslı olmaya imkân sağladığı söylenebilir.

Kaynakça

- A. Ayar, Pelin (2018). *Türkçe Edebiyatı Varla Yok Arası Bir Tür Fantastik Roman (1876-1960)*. 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atay, H. (2018). *Bendar (Kehaneta Sêmenda)*. Diyarbakır: Morî Yayınları.
- Dilidüzgün, S. (2011). *Fantastik Çocuk Kitaplarında Fantastik Öğeleri Belirleyen Etmenler*. 3. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu'nda sunulan bildiri. Ankara Üniversitesi Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ankara, 05-07 Ekim.
- Fitzgerald, Meghan A. (2008). *Young Adult Fantasy Fiction in Recent Years: A Selective Annotated Bibliography*. A Master's Paper for the M.S. in L.S. Degree. School of Information and Library Science of the University of North Carolina, Chapel Hill.
- Höfel, Anne-Kathrin (2009). “Current Developments at the Intersection of Fantasy Fiction and British Children's Literature” (http://archiv.ub.uni-heidelberg.de/volltextserver/11365/1/FINAL_Current_Developments_at_the_Intersection_of_British_Children_ONLINE_VERSION.pdf).
- Steinmetz, J. Luck. (2006). *Fantastik Edebiyat*. H. Fehmi Nemli (Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Todorov, T. (2017). *Fantastik Edebi Türü Yapısal Bir Yaklaşım*. 3. Baskı. Nedret Öztokat (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Toyman, Y. Özge. (2006). *Nazlı Erayın Roman Dünyasında Düşü Ve Büyülü Gerçekçiliğin Kurgusu ile Fantastik Unsurlar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Uğur, V. (2010). “Türk Edebiyatında Fantastik Roman”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (42):133-154.